

E1. Onde øjne på Ærø: Da Carl Vilhelm Goldmann arver en magisk bog, starter hekserygtet

Poul: Vi er i den lille søfartsby, Marstal, på Ærø. Året er 1936. Skomageren Carl Vilhelm Goldmann går op ad Markgade. En ældre kvinde passerer ham på den anden side af den lille brostensbelagte vej. Hun vender hurtigt blikket ned, slår korsets tegn hen over brystkassen, og så spytter hun tre gange. To børn kommer til syne om hjørnet fra Vestergade, grinende og i gadedrengehop, lige indtil de ser Carl Vilhelm i øjnene. Så bliver de helt stille. Det siges nemlig, at Goldmann har onde øjne. Det siges, at han er en heks.

Louise: Du lytter til allerførste afsnit af Obscuritas. En podcast, der afsøger danmarkshistoriens mørke og okkulte afkroge.

Lene: Det er Lene.

Louise: Hej Lene. Det er Louise Lindblad. Jeg skal bare lige være helt sikker: Det er Lene Goldmann, jeg taler med?

Lene: Ja, det er det. Altså, Carl Vilhelm Goldmann er min tipoldefar.

Louise: Vi starter med historien om Carl Vilhelm Goldmann, også kendt som Ærøs heks, der boede inde i et lille hus på hjørnet af Markgade i Marstal.

Maria: Han har jo nok gået her, hvor vi går nu. Det kan godt være, at stenene, vi går på er lidt nyere, men der har i hvert fald været fortøve her. Vi kan se spiret fra kirken, må det være, og alle de små vejrhane. Og så er der brønden, vi også står og kigger over på. Og i hvert fald i den udsigt, vi står og kigger på med huset og med brønden, har han helt sikkert både stået og gået og været.

Louise: Hvad det er for en brønd, der står her foran os?

Maria: Det er en sort træbrønd. Det er den gamle fællesbrønd, og den ligger lige på hjørnet af Markgade 17, som er der, hvor Carl Vilhelm boede inde.

Louise: Og for lige at få en formel præsentation af dig, vil du så ikke prøve at præsentere, hvorfor du ved meget om hekse?

Maria: Jo, det vil jeg gerne. Jamen, jeg hedder Maria Østerby Elleby, og jeg er museumsinspektør ved Sydvestjyske Museer og arbejder særligt med vores museum, HEX Museum of Witch Hunt. Første gang jeg hørte om Carl Vilhelm Goldmann, hørte jeg ham beskrevet som heksen på Ærø, men også i forbindelse med at skulle være den sidste hekseproces i Danmark. Og nu arbejder jeg jo med de sene trolddomsprocesser, og der er vi altså tilbage lige omkring århundredeskiftet mellem 16- og 1700-tallet. Så da nogen sagde til mig "Nej nej, dette er i 1936", så var min interesse jo vakt. For det er længe efter, vi officielt ellers er blevet enige om, at man ikke længere troede på trolddom. Det at står her og fornemmer, at det er her, hvor han er gået ind og ud gennem døren hver dag, synes jeg altid gør noget. Disse personer, som vi læser om og vi taler om. Der er et meget kendt billede af Carl Vilhelm med hans intense blik, der virkelig udfordrer og drager en, når man ser det. Men når man ser det her i denne lillebitte gade, så bliver det pludselig sat ind i en kontekst af, at det er en helt almindelig mand, vi snakker om, der har haft et helt almindeligt liv her. Der har gået frem og tilbage og haft naboer og haft venner. I Carl Vilhelms tilfælde nok også fjender.

Louise: Hvis vi skal starte ved begyndelsen af Carl Vilhelm Goldmanns historie, så skal vi tale om en helt særlig bog, som hedder Cyprianus. Og vil du ikke lige prøve, Maria, at forklare, hvorfor den spiller en rigtig stor rolle i denne historie?

Maria: Jo. Jeg tænker egentlig, at jeg lige vil hoppe et par generationer bagud, fordi for at snakke om Carl Vilhelm og hans forhold til Cyprianus, skal vi faktisk lidt tilbage. For det er nemlig sådan, at først hans mor og før det hans bedstemor var kendte for at have været hekse.

Louise: Egentlig startede det godt for den unge Carl Vilhelm, der blev udlært som skomager og etablerede en lille forretning i Marstal. Men så skete det. Hans mor dør i år 1900, og der sættes ild i en gammel tro, der går på, at hekse går i hekse-skole, hvor de lærer deres troldkundskaber videre til næste slægtled. Og til det findes der altså en helt særlig magisk bog, hvor hekse efter sigende lærer deres første A-B-C. Nu måtte Carl

Vilhelm jo have arvet den magiske bog af sin mor, mente de heksetroende på øen. Nu måtte Carl Vilhelm have arvet Cyprianus.

Maria: Navnet er afledt af Cyprian, som var sagt at være en stor troldmand omkring år 300. Og han blev så omvendt, efter sigende, til kristendommen, som de gerne gør, men nedskrev stadigvæk sine trolddomskunster og viden i en bog, som afledt af navnet Cyprian blev kaldt for Cyprianus. Cyprianus er siden da blevet synonymet for magibøger. Det er ligesom, når vi taler om, at jeg "googler det lige." Google er jo sådan set bare en søgemaskine, så jeg kunne lige så godt sige "Jeg slår det lige op på nettet" eller "Jeg søger lige efter det." På samme måde, hvis du taler om en Cyprianus, så er det udtryk for, at det er en magibog. Det er en bog, der indeholder trylleformler og hemmelig viden. Den kan hedde mange ting, sådan en. Man kunne også kalde den for et Grimoire. Du kan kalde den for en sortebog, hvis den har særligt den lidt mere ondskabsfulde trolddom i sig.

Louise: Efter sigende, så går de altså i arv i hekseslægte, og det er også det, der er tilfældet med Carl Vilhelm.

Maria: Ja, det er jo sådan lidt en mærkelig størrelse. Når vi snakker om cyprianusser, så er der både den mytiske Cyprianus, og det er den, der kan alt mulig farligt. Det er den, som er skrevet med rødt blæk på sorte sider. Det er den, som ikke kan brænde, hvis du kaster den ind i bålet. Eller hvis du efterlader den, så dukker den op igen. Det er den, der gør, at hvis du er en gammel heks, så kan du ikke dø, før du har givet den videre for eksempel. Der er mange ting, og du kan læse den både forfra og bagfra og mange ting. Men igen, det er den mytiske Cyprianus. Så er der de historiske cyprianusser, som vi har eksempler på, som vi har fundet. Og det er lidt mere sådan en magisk scrapbog. Rigtig mange skrev også deres egne opskrifter ned. De startede simpelthen en bog selv, som er håndskrevne cyprianusser.

Louise: Opskrifter på hvad?

Maria: Det er faktisk sjovt, du siger det, Louise, for jeg har taget nogle cyprianusser med.

Louise: Har du det?

Maria: Det er genoptryk, fordi de fleste originale ligger fast på arkiver.

Louise: Okay. Jeg skulle lige til at sige "Tager du nu en sort gammel bog op af tasken?"

Maria: Med for eksempel den, jeg har her: "Cyprianus indeholder mange adskillige videnskaber om tyveri og at se en tyv ud i vand, dertil at slå øjet ud på en tyv, i lige måde at fri sig og sine for trolddom og forgørelse." Og den er fra 1607. Så disse cyprianusser er gode råd, magiske råd, opskrifter på blandt andet "Hvordan finder du en tyv?", "Hvordan sørger du for, hvis dit kvæg er blevet forgjort?" Altså, hvis det er blevet gjort syg ved trolddom. Der er også noget for tandværk, kan du se. Om at få nogen til at sove. Om at og få folk til at have en god fest. "Om at gøre dans så mange gæster i huset" er der simpelthen opskrifter på i denne. Så der er alle mulige amuletter også. Hvordan laver du beskyttende amuletter? Du skriver ting ned på en særlig måde. Så alt dette lyder jo umiddelbart meget tilforladeligt. Det lyder ikke så ondt.

Louise: Men jeg tænker på, om det er en normal måde, at sådan et hekserygte i en lille by starter, at man ved, at denne familie har en Cyprianus. Så de må være hekse.

Maria: Det kan de i hvert fald være. Men det er også sådan en dobbeltydighed. For det var jo noget, man både sagde, at kloge folk kunne have. Kloge mænd og kloge koner. Det er jo dem, der kommer og helbreder dig og lægger hånden på dig og sørger for, at det går godt. Men man sagde også tit, at det var præster, der havde disse cyprianusser, fordi der er noget hemmelig viden. Og det kunne være, at disse præster kunne mere end deres fadervor, som man plejede at sige. Så det er også sådan en ting, du godt kunne have, men det var ikke nødvendigvis noget, du talte højt om, at du havde. Til gengæld kunne du bruge den lidt som sådan en form for sanktionering. Som en form for autoritet. Hvis du var en klog mand, der praktiserede, og det var kendt, at du havde en Cyprianus - for det i sig selv var jo noget magisk noget - så kunne det være, at du nok kunne hjælpe med noget. Men tilbage til den mytiske Cyprianus. For der er også fortællinger om sådan lidt Faust-agtige pagter med djævelen: At folk, der havde cyprianusser og kunne mane over ånder og djævl. Så selvom det, jeg lige har snakket om, mest er nogle gode gør-det-selv råd, do it yourself, til, hvordan man ikke bliver forbandet, så var der altså også snak om, at cyprianusser også kunne have den anden del i sig. Så lige-

som du har den hvide magi, så er den anden halvdel af mønten altså sort. Og der er det, at folk med en Cyprianus også ville kunne kaste onde øjne, forbande dig, gøre dig syg. Så ligesom det kunne hjælpe til at gøre de gode ting, kunne det også gøre alle de onde ting.

Lene: Det er Lene.

Louise: Det er Louise Lindblad. Hej, Lene. Tak fordi jeg måtte ringe til dig.

Lene: Jamen det må du da.

Louise: Da jeg læste op på historien om hekseslægten Goldmann, stødte jeg på en gammel Facebook-tråd i gruppen "Oplev mit Ærø." Og her var der altså en særlig kommentar, der sprang i mine øjne fra en kvinde med efternavnet Goldmann.

Lene: Altså, Carl Vilhelm Goldmann er min tipoldefar. Vi har ikke hørt noget om familien, før jeg faktisk selv her som 50-årig gerne vil have et andet efternavn end det, jeg har giftet mig til.

Louise: Så du har ikke altid heddet Goldmann?

Lene: Nej, det er noget, jeg har købt mig til her for 5 år siden. Og det er fordi, at det kan man jo få uden, at man skal spørge nogen. Og jeg synes historien var fantastisk, og han trængte simpelthen til noget oprejsning.

Louise: Siger bogen Cyprianus dig noget?

Lene: Ja, det ved jeg. Det siger man. Jeg kan ikke huske, hvor jeg har det fra, men historien går på, at hans mor dør på en fattiggård. Hun dør i 1900, og man siger, at sådan en Cyprianus skal gå i arv.

Louise: Men du har ikke hørt, om denne bog skulle være i familien stadig?

Lene: Jeg sad og kiggede lidt på de samtaler, jeg har haft med Christina og de sider, hvor jeg har skrevet sammen med hende.

Louise: Ja, Christina, som også er et af hans tipoldebørn, som du har haft kontakt til?

Lene: Ja. Og der står der et eller andet sted, at den stadig er i familien. Det siger hun.

Louise: Cyprianus er stadig i familien?

Lene: Ja, det siger hun.

Louise: Nå, jeg skal lige prøve at have fat i Christina også, tror jeg.

Lene: Det tænker jeg er en rigtig god ide. Jeg skrev sammen med Christina dengang, hvor jeg havde fået mit efternavn, og der fortalte hun jo også, at hendes bedstemor eller oldemor stadigvæk levede. Og hun har faktisk kendt ham.

Louise: Så der er der en, der har kendt Carl Vilhelm, som stadig lever?

Lene: Ja.

Louise: Okay, vi prøver lige at bevæge os lidt længere ned ad Markgade her.

Maria: Ja. Jeg glæder mig bare til at høre, hvad Christina siger nu. Jeg håber, du har fået fat i hende.

Louise: Det vil tiden vise. Prøv lige at forklare, hvordan denne gade ser ud.

Maria: Det er sådan lige som man forestiller sig sådan en gammel gade... Prøv lige at de der! Så er der sådan en kælderetage med gamle, slidte træskodder for vinduet og malingen, der krakelerer på denne gamle bygning, der ligger her. Vi kan kigge op i alle de små gårde, der er omme bagved og se, hvor der er blevet bragt varer hen.

Louise: Vi skal faktisk stoppe her ude foran dette hus. For noget andet, som et af Carl Vilhelms tipoldebørn kunne fortælle mig, det var, at han jo ikke kun har ejet nummer 17, han har også ejet nummer 9. Det vidste du sikkert godt. Det var nyt for mig.

Maria: Han købte det til sin familie, mener jeg. Så familien boede derinde, var det ikke sådan, det var?

Louise: Jo. Og det var her, han boede først. Så boede han i nummer 17 efterfølgende. Jeg vil bare lige sige, at det der er med disse huse, som Carl Vilhelm har boet i, det er, at de har været svære at sælge. Jeg har været inde at kigge, og de har stået til salg i mange år. Nummer 17 er så blevet solgt for et par år tilbage, men er i nummer 9, som vi står foran lige nu, ligner det ikke, der nogen, der bor i.

Maria: Nej altså, jeg står og overvejer, om jeg skal have en sommerbolig på Ærø, for hvor er det et fantastisk hus. Men det er til gengæld også helt melankolsk, vemodigt, når vi nu står her. For nu kigger jeg rundt og ser på alle de andre huse, og de er smukke og velrenoverede, og kalkmalingen er så flot på dem, og farverne står skarpt. Og så vender vi os om mod nummer 9 her. Og så står der en trist hybenrose på hjørnet her. Og ellers krakelerer denne røde maling og falder af. De blå skodder har også sådan noget vandskadedet maling, der bare falder af. Og man kigger ind i disse tomme stuer, hvor der ikke er nogen eller noget inde. Og huset lige ved siden - det er sådan et tvillingehus - det er friskmalet op med disse røde farver og det hvide og det blå. Og det ser så smukt ud. Nu snakkede jeg om den hvide og den sorte magi tidligere. Det er som om, det er skyggespejlingen af det andet hus, vi står og kigger på. Og det er som om, at det bliver levendegørelsen af dette trolddomsrygte, der bare har klæbet til Goldmannslægten hernede. Men de historielag, der er på det, altså! Når man kigger og kan se disse lag, der skræller af. Vi kan se alle de farver, huset har haft. Vi kan se, at det på et tidspunkt har været malet op rødt, og så har man malet fugerne imellem med hvidt. Det har været så smukt. Så har det været malet blåt og gult, og så er det blevet malet rødt igen.

Louise: Hvorfor tror du ikke, der er nogen, der vil købe dette hus?

Maria: Nu er det jo sådan med mennesker og steder, at hvis først et sted får ry for at være uheldigt eller ulykkeligt - at lykken ikke vil sidde på et sted - så kan det godt sidde fast. Jeg skal ikke kunne sige, om det er det, det har med at gøre. Men jeg kunne godt forestille mig, at hvis der er en særligt kraftigt historie i lokalsamfundet om, at dette hus og dem, der bor der, ikke er heldige... Der er en gammel dokumentar fra starten af 90'erne, hvor folkloristen og historikeren, Gustav Henningsen, var hernede og gå rundt.

Det er sådan rent The Julekalender-stemning i starten: "Det er en mørk og stormfuld aften..." Og der snakker han med to kvinder, som fortæller om, at der er et hus på Ærø, som er uheldigt. At lykken simpelthen ikke vil sidde fast på det. Og når folk bor der, så begår de enten selvmord, eller de får sindslidelser, eller de bliver skilt eller bliver ruineret. Så det går dem dårligt. Og den ene fortæller endda, at hun er kommet i huset på et tidspunkt, og det gik hende også dårligt i den periode. Jeg har ikke noget bevis for dette, men når jeg nu står og kigger på dette stakkels, forsømte, glemte-barn af et hus og tænke på, om det er dette hus, de talte om. De fortæller aldrig, hvilken matrikel eller hvilket husnummer, det er. Men jeg kan ikke lade være med at tænke på, om det er dette, de tænkte på. I dag har det blæst fuldstændig på færgen på vej herover, og der har været storm i morges, og nu er himlen bare blå, og der er solskin, og det er sådan en rigtig frostkold novemberdage, vi er her. Men det er virkelig smukt. Og så står det altså også bare ekstra ud. Der ligger en seddel i vinduet, jeg ikke har kunnet lade være med at stå og lure på. Nu vil jeg lade være med at læse, hvem den er adresseret til, men der står, at låsen ikke bliver brugt så tit, så derfor er der en nøgle efterladt her indtil. Men ej, hvor er det fint. Hvor kunne det blive fint.

Louise: Når jeg ser det, kan jeg ikke lade være med at tænke: Det kan da ikke være denne bog, der sætter så meget i gang. Kan du ikke fortælle lidt mere om, hvad det er for nogle, for det første, rygter, der er om Carl Vilhelm?

Maria: Jo. Vi skal et hop tilbage i historien igen, for at forstå, hvad det er, der gør, at nogen kan få hekserygter? Det, vi ser i de danske troldomsprocesser - som er på det højeste der, hvor man forfølger og henretter folk for det - det er, at når folk bliver beskyldt for at være hekse, så har de haft et troldomsrygte klæbende til sig i årtier. Nogle gange i generationer. Så det er ikke unormalt, at vi ser, at hvis nogens mor er blevet henrettet for at være heks, så går der 20-30-40 år, og så er der en datter eller en søn, der også bliver anklaget pludselig. Og så er det, man kan spørge: Hvad er der sket i de mellemliggende årtier? Jamen, rygtet skal være stærkt nok. For du går ikke bare ud og anklager nogen for at være heks, fordi du synes, de er dumme eller ikke kan lide dem eller er misundelig på deres frisure. Du er ude og gøre det, hvis du er rigtig bange. Og sådan en frygt kan godt tage lang tid at bygge op. Og det er, hvis der begynder at ske uheld. Vi som mennesker er faktisk meget videnskabelige og logisk tænkende, så vi kan godt lide årsag og effekt. Vi kan godt lide at tænke, at det hele hænger sammen. At der er et system i det. Ting sker ikke bare tilfældigt. Hvis noget sker, så sker det af en

grund. Så vi har mange forklaringsmodeller for det. Og ofte er dem, der ender med at have sådan et rygte koblet på sig, det er de svage. Det er dem, der er lidt uden for samfundet, der ikke har så mange penge, der ikke har et sikkerhedsnetværk. Det var det både i renæssancen, men det er det også lidt senere. Og det er også noget af det, vi ser, med Goldmann-familien her. Vi ved at både hans mor og hans bedstemor er fattige. De har ikke mange penge. De betler omkring: altså tigger omkring og beder om almisser og laver lidt forefaldende arbejde. Altså, hvis man bliver kaldt for Tættekonen og Tættepigen, så er det fordi, man laver det sidste usle stykke arbejde på et hus for at tætnet det. Så det er folk, der ikke har mange penge i forvejen. De folk er ofte lidt uden for resten af det gode samfund, resten af fællesskabet. Og når der så begynder at ske ulykker, hvis noget går galt, så leder vi efter, hvem der har forårsaget. Vi gør sjældent det, at vi bare tænker, at det skete tilfældigt. "Tilfældigt brændte min gård ned." "Tilfældigt blev jeg syg." "Tilfældigt døde mit barn." Så i stedet for kigger man på, hvad det var, der gjorde dette. Det er også en måde at håndtere sorg på, og når noget sker, hvis vi kan skyde skylden et andet sted hen. Det er meget nemmere at være vred på nogen, end det er at være ulykkelig over noget. Og ift. Goldmann-familien kan vi se, at folk fortæller, at de har onde øjne. De fortæller om, at denne familie kan kigge på dig, og når de har gjort det på en særlig måde, så vil ting ikke fungere. Så er det enten, at folk bliver syge eller bliver lamme i armen. Der er en historie om, at der er en, der simpelthen er blevet lam i armen, ved at de er blevet rørt af en fra Goldmann-familien. Det kommer så vidt, at Carl Vilhelms søn, Hans, da han er barn, beskriver hvordan han har været ude at se en fodboldkamp - han har været 8-9 år gammel - og det ikke går så godt for hjemmeholdet. Så er der en af fodboldspillerne, en granvoksen mand, der går over til dette barn og siger til ham "Det er også fordi, du står og kigger". Og så bliver han sendt væk fra kampen.

Louise: Er det rigtigt?

Maria: Ja. Så det er en granvoksen mand, en fodboldspiller, som simpelthen tænker, at grunden til at jeg ikke kan score mål lige nu er, at dette barn fra Goldmann-slægten står derovre med sine onde øjne og kigger på det. Så du kan godt være heks uden at ville det. Du kan godt være det rent og skær i kraft af, at det nu engang er den familie, du kommer fra. Når du først snakker om, at nogen forbander, og det er den person, der er en heks, så begynder du at se dem i forbindelse med det.

Louise: Og hvad er det, folk mener at have set?

Maria: Det er jo blandt andet sådan noget med, at hvis en af Goldmann-erne er gået forbi en barnevogn eller en vugge, og der så er et barn, der er blevet sygt bagefter, så derfor skulle der ligge salt og brød nede i vuggen, for at de ikke kunne gøre dem fortræd. Eller at når de er gået forbi dem på gaden, så har de pludselig fået et ildebefindende bagefter og fået det dårligt. Så derfor skulle de sørge for lige at slå korsets tegn ned i lommen. Helst diskret, for man skal jo heller ikke gøre heksen vred. Hvis heksen ser, at man gør disse ting, kan man også risikere at gøre dem hidsige, så de ekstraforbander en. Og hvis det bedste du kan komme op med er "Jeg synes, han ser skummel ud og har et ondt blik", så er det er jo ikke rigtig noget, du kan tage i retten. Og alligevel ender det jo sådan for Carl Vilhelm, at han faktisk kommer i retten. Der sker nemlig det, at sognefogeden dør, og hans enke beskylder simpelthen Carl Vilhelm for, at det er ham, der har forårsaget det. At han har drysset et pulver ud over rabarberbedet, og nu er sognefogeden død.

Louise: Han har drysset noget hvidt pulver ud over rabarberbedene...

Maria: Gudskelov bliver han frifundet. Han slæber det faktisk selv i retten, for han er træt af at gå og høre på disse beskyldninger. Hvis folk går og ikke bare fortæller, at du er en heks, men du er en morder. Du har slået nogen ihjel ved trolddom. Det vil han ikke finde sig i, så han slæber det i retten, og han bliver frifundet. Der er simpelthen ikke i 1936 nogen, der tror på det. Ikke nogen officielt i hvert fald, der vil bevise det og sige det i retten. Og han bliver interviewet i en avisartikel og fortæller om, at det er blevet bedre nu. Efter retssagen, så synes han, at det er blevet lidt bedre. At folk ikke er helt så fordømmende over for ham, som de har været tidligere. Men i samme artikel er der også både hans datter og hans svigersøn, som siger "Du skulle bare vide, at da vi var nede på havnen nu her, og du prøvede at kalde på hunden, der var løb ud på en båd, så da du var gået igen bagefter, så sagde skipperen, at hvis du var gået ud på den båd, så havde han ikke sejlet ud i dag". Så der er stadigvæk, efter han er blevet frifundet på det, denne ide om, at hans blotte tilstedeværelse ville kunne forårsage ulykke og forgørelse. Selvom han ikke ville mene det. Men bare det, at han havde bevæget sig ud på en båd, kunne på en eller anden måde smitte af fra ham. Og der er vi igen tilbage til dette med, at Carl Vilhelm efter alt at dømmes ikke rigtig gjort ret meget. Og det siger folk sådan set egentlig også, når de fortæller om ham. Det er ikke fordi, at han er kendt for,

at han er hidsig eller gal eller går og råber efter folk. Han eksisterer bare ud af denne slægt, som man er overbevist om har heksekræfter.

Christina: Det er Christina.

Louise: Hej Christina. Det er Louise.

Christina: Ja, hej.

Louise: Vi har jo skrevet lidt sammen på Messenger, og for at opsummere noget af det kort: Din tipoldefar er jo Carl Vilhelm Goldmann.

Christina: Ja.

Louise: Din mormor, som stadig lever, som er 90 år i dag, hun var en lille pige på 7 år, da hendes morfar, som jo så er Carl Vilhelm, døde. Så hun var 7 år, da han døde.

Christina: Ja.

Louise: Men du er vokset op med din mormor, som stadig lever. Hvad har hun fortalt dig om din tipoldefar?

Lene: Hun har jo fortalt om ham, at han var en god morfar. Han var en rigtig hyggelig morfar, og de gik mange ture ned til havnen. Han havde en lille hund, som de havde med ude at gå tur. Det kan hun huske. Hun var på ferier hos ham i Marstal, efter hun selv var flyttet til Odense med sin mor, far og søskende. Og hun oplevede slet ikke alle disse ting, der blev sagt om ham. Altså, det er slet ikke noget, hun husker. Hun husker ham som en god morfar. En helt almindelig morfar. Men hun kender jo godt til alle de rygter, der var. Og som hun siger, var der vist også noget med, at han slog sin første kone ihjel. Det er jo også noget pladder, siger hun. Selvfølgelig gjorde han ikke det.

Louise: Det er lykkedes mig at få fat på Christina. Modsat tipoldebarnet Line, der hører til grenen fra Carl Vilhelms første ægteskab, så er Christina Goldmann rent faktisk vokset op med sin mormors fortællinger om tipoldefar Carl Vilhelm. Og sammen har de besøgt Ærø igen og igen, år efter år, for at opleve og ære hans minde.

Christina: På et tidspunkt på torvet i Marstal mødte vi en ældre dame og måske hendes datter, tror jeg. Og så kom min mormor hen til dem og spurgte "Kender I Carl Vilhelm Goldmann? Og lige i det hun spørger om det, så siger den ældre dame "Ja, det navn kender de godt." Så siger min mormor, at hun er hans barnebarn. Og idet, hun siger det, træder denne ældre dame to skridt baglæns.

Louise: Det ser du?

Christina: Hun har faktisk hænderne op foran kroppen mod min mormor, og så siger hun "Den historie har jeg aldrig troet på." Og vi står bare og tænker: Hvis du aldrig har troet på den, hvorfor træder du så to skridt baglæns? Altså, hvad er det for en historie, du mener? Hun aner jo ikke, hvem vi er. Altså jo, min mormor har lige sagt, at hun var hans barnebarn. Men hun træder simpelthen to skridt bagud og siger "Den historie har jeg aldrig troet på." Og så står man jo dér og tænker: Der er noget. Hvad er det, der er? Hvad er det, hun ikke tror på? Hvad er det for en historie, hun ikke tror på, som hun alligevel tror på, siden hun træder to skridt baglæns?

Louise: Jo.

Maria: Ej, hvor er det fedt. Skrækkeligt, men fedt. For det var lidt det, vi også snakkede om tidligere med, at du helst skal slå korset nede i lommen, for tænk nu hvis heksen bliver sur. Det med at hendes impulsreaktion på at møde en slægtning er at beskytte sig, altså træde baglæns og holde hænderne op og så sige "Bare rolig, jeg er ikke en af dem. Jeg har aldrig fortalt noget ondt om din bedstefar". Bare lige i tilfælde af, at du i kraft af dit blod, af din slægt, faktisk ville kunne komme til at kaste onde øjne på mig nu. Hvor er det vildt! Hvor er det fedt at høre! Vi er i kirken nu, og jeg kan ikke lade være med at gå og tænke: Gad vide om de ligger begravet derinde?

Louise: Om Carl Vilhelm ligger begravet derinde? Han døde jo her i Marstal.

Maria: Teknisk set så døde han vel på hospitalet i Svendborg. Men han kunne godt være begravet her, for der er nemlig ret meget omkring hele hans sygdom og død. Det blev jo sagt, at han ikke kunne dø, Carl Vilhelm. Jeg har ladet mig fortælle det som om, at det var på hospitalet, og det må næsten være i Svendborg. Men han havde været syg

her i byen og kunne ikke dø, sagde man. Og der er vi jo tilbage til det med, at folk fortalte, at det var denne Cyprianus, han ikke havde fået givet fra sig. Men der var også noget overtro om, at der skulle sættes ild under hekse, for at de kunne dø. Så da sønnen, Hans - det var ham, jeg fortalte om tidligere med fodbolden - kommer ind på stuen, så er hans far død. Men der er også tændt stearinlys, der står nede under sengen.

Louise: Altså i virkeligheden.

Maria: I virkeligheden. Helt ægte. Og han er jo rasende, Hans. Fordi hvad bilder hvem end, der har gjort det, sig ind. Og han har faktisk også sagt, at det er på grund af iltmangel, at hans far er død, fordi der simpelthen har stået disse stearinlys og brændt derinde. Det har jeg kun lige set i en bisætning er blevet sagt om det. Men det er sådan en af de faste fortællinger, der er omkring Carl Vilhelms død, da han er blevet gammel. At selv der, selv inde på et hospital, der er der nogen, der faktisk sætter disse stearinlys ind under sengen på ham.

Louise: Dødsfald. Skomagermester Carl Vilhelm Goldmann er i morges død på sygehuset i Ærøskøbing efter en operation. Den afdøde, der var oppe i firserne, var en solid gammel håndværksmester. Det står der i et uddrag fra Carl Vilhelms dødsannonce, som tipoldebarnet, Christina, siden har sendt til mig. Hvad der ikke står er, at under hans seng, under den afdøde skomagermesters seng stod der en række af brændende stearinlys.

Maria: Det er jo sådan en stigmatiseringen i dit sidste øjeblik med din elskede far, der ligger der. Og så er du ansigt til ansigt med den stigmatisering, der har gjort, at du selv er flyttet væk fra byen, og som har gjort, at din far har levet i armod i de sidste 40 år. Men det er sjovt, når vi går rundt her nu. Selvom den er lillebitte og hyggelig, så ligner den jo en by som mange andre. Der er de samme butikker, du kan købe de samme iPhones, og der er de samme julegaver, Royal Copenhagen, i vinduerne. Og det er lidt sjovt, at selvom vi går rundt, og selvom bygningerne ser gamle ud, og vi kan forestille os, at det er her, Carl Vilhelm har gået ture med sit barnebarn ned til havnen, så er det alligevel også bare ligesom alle andre steder. Men det syntes jeg også er en vigtig pointe, når vi taler om dette. For nu er vi jo her og går og taler om det, som om Ærø på en eller anden måde er en lille lomme, hvor man har været meget mere overtroisk end alle andre steder.

Louise: Har man det?

Maria: Det tror jeg ikke. Jeg tror, at Ærø bare er det sted, hvor vi har en masse opmærksomhed omkring det. Det er her, hvor der er blevet en sag kendt. Altså, dette er jo perfekt, for det var noget af det, som jeg synes var så malende i Gustav Henningsens beskrivelse af at være hernede. Han sagde, der var bænke overalt her, og det er der virkelig også. Nu sidder vi hernede, og her kan man virkelig godt forestille sig, at Carl Vilhelm har siddet, når han været på gåtur med sin hund hernede. Vi er jo ikke langt væk. Det er en lille by. Og han har siddet og kigget ud over, når fiskerne kom ind her. Selvsamme fiskere, som, hvis Carl Vilhelm kiggede for længe på deres skibe, troede, at så ville svinene ikke gå på dem. Det var der en ung mand, der havde fortalt. Jo ikke at han troede på det. Men han konstaterede bare, at svinene godt vidste, at det ikke ville gå godt, når nu Carl Vilhelm havde kigget sådan på det skib.

Louise: Nu var der også dette rygte med, at han skulle have slået sin første kone ihjel. Altså tror du på nogen måde, at Carl Vilhelm var ond?

Maria: Nej, det tror jeg ikke. I alt, hvad jeg har læst om ham, der lyder han som en utroligt sympatisk mand. Ikke mindst at han på trods af alt dette - på trods af alle disse rygter om hans mor, om hans bedstemor, om ham selv, endda om hans søn, som det særligt virker til, at det har klæbet sig mere til end hans døtre - der er han en mild mand. Da han bliver interviewet af Broby i 1937, der er han en stille og rolig, lattermild mand. Han har et roligt gemyt, han er vellæst, han virker sådan fuldstændig afbalanceret. Havde han været en ond person, havde han været ondskabsfuld, så havde han jo brugt dette til at true andre mennesker og få dem til at flytte sig for ham. Men han levede en stille tilværelse. Han var tilfreds med at gå sine ture og kigge på vandet og have sin familie og dem nærmest, der godt vidste, at han var en god mand.

Louise: Dem, der spredte disse rygter om ham, som var med til at sprede rygter eller holde liv i rygterne, var de onde?

Maria: Nej, det var de heller ikke. Jeg synes aldrig, du kan sige, at folk, der gør ting ud af frygt, er onde. Vi kan sige, at de er nogle stakler, og at det er dumt. Men det er noget meget menneskeligt, at når vi er rigtig bange for noget, så gør vi rigtig dumme ting. Det

var sandt i 15-1600-tallet, og det er sandt i dag. Når vi først bliver ægte bange. Frygten er jo altid reel. Det kan være, at det, vi frygter for, ikke findes og ikke er noget, men du kan ikke tage følelsen bort fra folk uden at prøve at gå dem i møde med omsorg og empati.

Louise: Jeg kan ikke lade være med at undre mig, når jeg hører denne historie: Hvorfor blev Carl Vilhelm boende på Ærø? Meget af hans familie rykkede væk fra Ærø. Hvorfor blev han?

Maria: Altså, man kan jo også vende den om og sige: Hvorfor skulle han ikke have ret til at blive? Hvorfor skulle han drives bort fra den ø, hvor hans slægt havde boet i generationer? Han havde da lige så meget ret til hans hus deroppe på hjørnet ved siden af den sorte brønd og lige så meget ret til havnen hernede. Så på den måde kan jeg godt se, at når man var en mand som ham, der faktisk på mange måder virkede tilfreds med mange ting i sit liv og handlekraftig nok til også at hive nogen i retten for at sige "Nu er det gået for vidt, og dette vil jeg ikke finde mig i"... Han har nok haft kærlighed til dette sted. Han har nok elsket denne havn, vi sidder og kigger ud over nu og udsigten og at gå i gaderne deroppe. Og jeg kan godt forstå, at man kan være villig til at ville kæmpe for den kærlighed. For når vi nu snakker om ham, så hører vi om alle rygterne og alle dem, der var bange for ham. Men vi hører jo ikke om dem, der unægteligt også må have været hans venner. Vi hører ikke om dem, han har mødt med oppe ved den sorte brønd, som godt har turdet se ham i øjnene, og som har gidet at ville drikke en dram med ham eller en kop kaffe en søndag eftermiddag. De forsvinder lidt i denne fortælling. For selv de mest forhadte, forråede kriminelle har jo folk, der elsker dem i dag. Så selvfølgelig har Carl Vilhelm også haft folk.

Louise: Jeg tænker faktisk kun, der er et spørgsmål tilbage for mit vedkommende, og det er: Hvad blev der af Cyprianus? Altså denne bog, der tilhører Goldmann-slægten. Du skal lige høre det sidste.

Christina: Der går jo også rygter om, at han havde denne bibel: Cyprianus.

Louise: Det er sjovt, at du siger det. For jeg talte jo med Lene, som sagde noget med, at bogen måske stadig var i jeres familie. Hvordan hænger det sammen?

Christina: Når jeg spørger min mormor, hvordan hun har fået fat på den... Jeg har aldrig set den, men min kusine, Heidi, har haft den i hænderne. Hun har siddet med den, hun har set i den, hun har læst i den. Hans håndskrift, hvor han skriver om alle mulige urter og opskrifter på alt muligt. Og den har vi jo spurgt min mormor, hvordan hun har fået fat på den. Jamen, den lå på hans loft. Hun kan huske, at den har været deroppe. Den var sådan lidt gemt. Den var lidt hemmelig.

Louise: Så din kusine, som jo stadig lever, kan bekræfte, at denne bog har fandtes i familien. Vildt!

Christina: Hun har jo haft den derhjemme, og det har hun sikkert stadigvæk. Men hun er, som jeg lige skrev til dig, begyndt at blive meget dement. Hun gemmer ting og glemmer, hvor hun ligger det. Og hun bor i eget hus, og hun har rigtig mange ting. Så den er der jo nok et sted.

Louise: Altså i din mormors hus?

Christina: Ja, det er den. Hun har simpelthen sådan en samlermani: Man smider ikke noget ud.

Louise: Ej, hvor er det vildt! De mennesker, som tror på hekse, de vil jo så sige, at fordi den er i din mormors varetægt, at hun så... Det er jo sådan en bog, man siger, går videre i slægt og går videre til den næste heks i slægten.

Christina: Lige præcis. Så hvem af os andre vil gerne arve den?

Louise: Præcis.

Christina: Jeg vil ikke. Jeg vil ikke være heks. Og det er jo det, der er så vildt. Jeg synes absolut ikke, min mormor er heks. Så det er jo igen det, man siger.

Poul: Dette var historien om Carl Vilhelm Goldmann. Hvilket slægtled Cyprianus skal gå videre til, når familien Goldmann en dag får ryddet op på mormorens loft, det må tiden jo vise. Det kan måske virke som en fjollet ting at gå op i her i vores ellers så oplyste tid. Vi tror jo ikke på hekse i nutidens Danmark, gør vi vel?

Louise: Obscuritas er produceret af Louise Lindblad for Vores Tid med støtte fra Demantfonden. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. Du kan finde flere podcasts om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.

Christina: Det er en spændende historie. Det er det altså. Og at være en del af den. Da jeg blev gift med min mand var der snak om vores efternavne, og han skulle i hvert fald ikke hedde Goldmann. Han skulle ikke være en del af en heksefamilie!

Louise: Han ville ikke hedde det? Er det rigtigt?

Christina: Det ville han ikke. Ikke tale om. Så det er jo også sådan: Vores navn forfølger os jo lidt, fordi han også hed det, ikke? Og alligevel har vi jo allesammen holdt fast i det. Vi hedder det jo allesammen herovre.